

fogat vicsoritva mered Ossietzky urra, aki ebben a nehéz időben sem hajlandó együttműködni a német ujjászületés diktátoraival és inkább megmarad kellemetlen permanenciának: fogolynak. Egy állati eszközökkel, ösztönpropagandával kiérlelt „heroizmus”, a fasizmus tátott szájú és ökölrel hadonászó kokleres Kraftmeiersége nem bírja, nem tűri az emberi csendes, igaz beroizmust. Egy fogoly, egyetlen fogoly szóltlan tűrése, néma szenvedése, egy ember, egy író állhatatossága, ez a világtól, reflektortól, reklámtól elzárt heroizmus a semmibe fujja a fasizmus egész világhódításra injekciózott hordahősieségét. Egy ember, kit csak fogolytársai láthatnák, kit csak börtönőrei igazolhatnak, kinek hangját nem röpíti az éterbe a mikrofón, kinek arca nem kerülhet premier plan-ba, de akinek hatását, létét, a belőle áradó fluidumot mégis mindenki érezni kénytelen. Ossietzky heroizmusa a fasizmus vad síkján nem borzongat, nem szédít, nem vadít, de melegít, szelidít és így erősít.

Fábry Zoltán

MAGYAR-ZSIDÓ IRODALOMTÖRTÉNET. Az utóbbi időben többször fölbukkant olyan terv, hogy szükség volna egy magyar-zsidó irodalomtörténet megírására. A feladat homályosságot áraszt, mert egy magyar-zsidó irodalomtörténet a magyarnyelvű zsidó irodalom seregszemléjét jelentheti csupán, a terv azonban a zsidó származású magyar írók munkásságának esztétizáló egybefoglalásáról beszél. A magyarnyelvű zsidó irodalomnak kétségtelenül joga van ahhoz, hogy önállóan is reprezentáljon, mert a magyar irodalom egyetemén belül is önálló csoportot alkot fellelhető ideológiai határvonalak között. Fel foghatjuk regionális irodalomnak, lehet róla állítani azt is, hogy pártirodalom, hogy népi irodalom, hogy felekezeti vagy klerikális irodalom, egyszerűen valami módon ki lehet mutatni irodalomtörténeti módszerekkel, hogy nem azonos az általánosságban értelmezett polgári irodalommal, még hogyha a nyelv jogán a magyar irodalomhoz is tartozik. Rögön felmerül hát az a kérdés: hogyan határolható körül irodalomtörténeti alapon a magyar irodalomnak az az integráns része, mit zsidószármazású írók művelnek?

A származási alapon egybefogott irodalomtörténet nem. egyéb irodalmi abszurdumnál és csak az a korszak termelhette ki ezt a gondolatot, amelyet a faji elméletek megfertőztek és átítáltak. A nyelv az irodalom kifejezési eszköze és az azonos nyelven írt irodalmon belül nem származási körök, hanem csupán osztályjellegek és ideológiai elhatárolások vannak. Az irodalomtörténet a maga eszközeivel az irodalom nyelvterületén belül megkeresheti ezeket a kifejezett és érvényrejutott sajátosságokat vagy irányzatosságokat, de nincsenek olyan eszközei, amelyek a fajkutatást lehetővé vagy elfogadhatóvá tennék. Az irodalmak nyelvi megkülönböztetéseken alapulnak; csak különböző nyelvek irodalmáról lehet beszélni és ezek mindegyikén belül pedig csupán azokról az osztály és ideológiai vonatkozásokról, amelyek az irodalom többrétűségét jelzik. Klasszikusan állapítja meg Arany János azokat a feltételeket, amelyek döntőek az irodalmi hovatartozás meghatározásánál. „Valamely nemzet irodalomtörténete lehet egyetemes, midőn mindazt befoglalja, amit azon nemzet tagjai bármely nyelven írtak; lehet nemzeti, mikor csak a nemzet nyelvén írottakra szorítkozik.” Ilyenképpen tehát olyan magyar-zsidó irodalomtörténetről, amelyet származási szempontok irányítanak, beszélni sem lehet komoly irodalmi megítélés alapján, mert a zsidószármazású magyar írók magyarul írnak és helyük ott van a magyar irodalomtörténetben.

Milyen alapon igyekeznek mégis létjogot szerezni a zsidó származású írókról szóló irodalomtörténet? A lehangzatosabb érv, hogy a zsidó származású író zsidó lelkeséget fejez ki írásain át, tehát nyilvánvalóan fennáll egy olyan elhatároló különbözőség közte és az egyéb származású írók között, hogy a külön csoportosítás irodalmi szempontok szerint is indokoltnak tekinthető. Ez a felfogás a zsidószármazású íróknál nem csupán a népi szolidaritás kifejezését találja egyedül jellegzetesnek és egyöntetűnek, de azt az érzés és szemléletmódot is, amely a társadalomhoz és a világegyetemhez való viszonyában érvényesül. Ez a megnyilatkozás akár tudatos, akár tudatalatti, egyformán zsidó specifikum, ami a zsidóság sajátos történelmi-társadalmi helyzetéből ered. Tulajdonképpen tehát irodalomtörténeti szempontból valóban mellékes, hogy a zsidóság faj-e, felekezet-e, lényeges az irodalmon átszűrő vitathatatlanul zsidó szellemisége.

Ez az elmélet zsidó oldalon született meg és ha a fajelméleten keresztül is siklik, tulajdonképpen szellemtörténetileg azt igazolja. A fajvédelem dualisztikus elmélete zsidó testről és zsidó lélekről szól. A zsidó szellem útja a zsidóság útját követi: irodalmi vonatkozásban ez jelenti az irodalom elzsidósodását.

Itt áll előttünk egy irodalomelmélet és jogos gyanakvással kell kérdeznünk: mi célból védjegyezték ezt éppen a zsidók. A zsidó származású írók védelme teszi ezt elsősorban szükségessé, — kapjuk meg nyomban a választ. A zsidó íróval olyan elfogulatlan és szűkmarkúan bánik a magyar kritika, hogy a zsidó kritikát kell helyébe odaállítani ítélőszéknek. A magyar-zsidó irodalomtörténeté legyen a feladat, hogy igazságot és kritikai jogvédelmet szolgáltatson a zsidó íróknak.

Sajnos, az elfogult zsidó önérdékűség nem látja be, hogy az igazságszolgáltatásnak ez a módja nem: egyéb fajvédelmi bíraskodásnál. Ha valóban igaz, hogy a zsidó értékek elbírálásában igazságtalanok a meglévő magyar irodalomtörténeti munkák, a felelet erre nem lehet az, hogy akkor majd csinálunk zsidó irodalomtörténetet. Az észszerűség azt diktálja, teremtsünk akkor olyan magyar kritikát, amely legalább viszonylagosan igazságos. Egy származás szerint felfogott irodalomtörténet az irodalomtörténeti gondolkodás egész rendszerét megváltoztatja és az irodalom egységében olyan szakadékot hasít, ami az irodalmi tisztánlátást végkép' megzavarja. Ha tisztában vagyunk azzal, hogy hol van helye irodalmi határvonalaknak az egynyelvűségen belül, akkor világosan láthatjuk veszedelmességét a származás alapján való klasszifikálásnak. Az irodalmi védekezést nem lehet összetéveszteni az antiszemitizmus elleni védekezéssel. A származási alapon való csoportosítás szociológiai értelemben indokolt lehet, ha szociális érdekeket követ és célja az, hogy pl. bebizonyítsa egy kisebbség hasznos társadalmi tevékenységét. Az irodalomtörténet azonban nem szociológiai mű és még ha világnézeti szempontokat is követ, akkor is csak saját műfajának eszközeivel élhet. Senki se fog csodálkozni azon, ha: valaki megírja a magyar szocialista- vagy magyar klerikális-irodalom történetét, mert világos, hogy ilyen irányzatok vannak a magyar irodalomban, — mint már mondtuk, meg lehet írni azt a magyar-zsidó irodalomtörténetet is, amely a zsidótárgyú műveket csoportosítja. De vajjon van olyan irodalmi irányzat is, amelyet a származás határoz meg? Ezen az alapon való csoportosítás csak irodalomcsontításra. vezet és az pedig tisztára az irodalmi lelkiismeret dolga, hogy a magyar irodalom egységét ki hogyan darabolja fel. Azt kell hát kérdeznünk, hogyha az irodalmi kisebbség elsikkasztása felháborító, vajjon mennyivel inkább az, ha elsikkasztják a többséget, a származásra is ma-

gyar írókat. A származás alapján irt zsidó-magyar irodalomtörténet igenis elsiklást jelent a magyar irodalom egyeteme fölött és az eddig elnyomottaknak az elnyomó szerepét juttatja. Nos, legyünk tisztában vele, ez jó lehet irodalompolitikának, de nem irodalomtörténetnek.

Ennek a magyar-zsidó irodalomtörténetnek propagálói persze nem akarják meglátni térükben az irodalmiatlanság módszereit. És tagadják azt is, hogy egy ilyen munkával nem éppen azoknak malmára hajtják a vizet, akik amúgy is ürügyet keresnek a zsidóknak a magyar kultúrából való kirekesztésére. Sajnos, amíg egyfelől az irodalmi hűtlenség tökéletesen bebizonyítható a terv kezdeményezői részéről, addig nem látni a beismerés szándékát, azt a nyílt álláspontot, amely vállalja egy cselekvés minden konzekvenciáit. Kiközösítésre nincs mód és jogalap, állítják. Hirtelenében előráncigálják *Josef Nadler* német irodalomtörténész elméletét, amely szerint nincs teljesen homogén német literatura, hanem más-más műveltségek vannak, amelyeket a különböző német törzsek és tájak alakítanak ki. Az egynyelvű irodalomba hát bele kell számítani a nem homogén elemeket is. Na persze, ez igaz is odáig, amíg valóban arról van szó, hogy tisztázzuk egy irodalom alkotó elemeit és esetleg figyelembe vesszük a „törzsek és tájak” más műveltségű irodalmi megnyilvánulásait. A magyar irodalomban az ideológiai és **osztályvonatkozásokon** túl fel lehet fedezni nyelvjárási motívumokat, amelyek azonban nem nyújthatják alapját egy önálló és függetlenített irodalomtörténetnek. Ilyen alapon külön kellene irodalmi elosztályozást találni a magyar irodalomban a palócoknak és a barkóknak, a székelyeknek, a csángóknak, a göcsejieknek és az ormányságbelieknek, mert ezek külön nyelvjárás szerint beszélnek, a bevett könyvnyelvtől eltérően. (A székelyek felemlítése nem az erdélyi irodalom önálló meghatározása ellen szól, amely viszont nem is homogén székely irodalom). Itt mindenütt csak osztályirodalomról lehet beszélni, általában a parasztságból származó írók népies szellemű irodalmáról, amely vagy a „nép lelkét” igyekszik feltárni a művelt osztályok előtt, mint pl. Tömörkény, Móra vagy mint az új népiesség, amely a parasztság felől és a parasztság felé igyekszik a maga módján értelmet adni az osztály hangjának. (Kodolányi, Tamási, Erdélyi, Illyés.) Ha „törzsi és táji” alapon készülnének az irodalomtörténetek, külön kellene csoportosítani a magyar irodalomban Móricot Tömörkénytől, Mórától és Homoktól, mert ezek Szegedvidékiek és nem Debrecéntáji műveltség szerint írtak. A zsidó származású írók által művelt irodalom azonban még ennyi törzsi és táji jegyet sem visel magán. Általában városi irodalom ez minden „zsidó lélek” ellenére is, mint ahogy ez a városias szemlélet kapcsolja rokonságba Márai Sándor szemléleti módját Molnár Ferencével és ez a látásmód akkor sem „keresztényebb”, ha Márai történetesen keresztény családfájáról beszél. A polgári osztály írói ezek a városi írók, osztályhelyzeti determináltságuk határozza meg szemléleti módjukat, amely idealisztikus, Polgári. Azt a szellemet, amely ilyképpen megnyilatkozik, tartja tévesen elzsidósodottnak az a szemlélet, amely a falu-város ellentétből keletkezett. De hát mi köze ehhez éppen a zsidóknak? Hol fedezhetők is fel olyan irodalmi rétegezések, amelyek sajátosan zsidók és amelyek külön meghatározhatók anélkül, hogy ezzel vétenének az irodalmi gondolkodás módszeres feltételei ellen? Mondottuk már, a polgári irodalom keretén belül jelentkezik zsidó irodalom is, de ehhez már csak az az író tartozik, **aki** a zsidóság etnikai, társadalomideológiai, vallásideológiai sajátosságait kifejezésre juttatja. Ez a zsidó irodalom kettős jellegű: egyrészt a zsidó-

sággal, mint etnikummal foglalkozik, másrészt felekezeti irányzatú. A zsidó felekezeti irodalmat tulajdonképpen a klerikális irányzatok mellé lehet sorozni és ez esetben a magyar-zsidó irodalom problémája leegyszerűsödik. A magyar irodalom egészén belül ez regionális irodalom, ép' úgy, mint az új népiesség. Ez az irodalom, mely a zsidóságot etnikumnak fogja fel, a zsidót a **maga** sajátos, különálló környezetében mutatja be, úgy ahogy népies irodalmunk a magyarságot. A zsidóságnak az a zöme, amely etnikai jellegzetességeit izolatórikus szándékossággal megőrizte, vidéken él és élt **régebben** is a perifériális részekben. A zsidó irodalom a városba is csak **ezt a zsidót** kísérte **be**, ezt a zsidót követte az asszimiláló utján, de **abban a pillanatban, amint** már asszimilálódott, a **zsidó** irodalom figyelműszögéből **kikerült** és bejutott abba a társadalmi keretbe, ahol már nem mint zsidó, **hanem** mint polgár szerepelt és mint ilyen már az általános **magyar irodalom** érdeklődési körébe tartozott. A zsidókérdés társadalmi problematikájával találkozhatunk a magyar polgári regény és elbeszélő irodalomban, de **ha** ezt olykor történetesen zsidó **is** írta, a probléma a magyar társadalom problémájaként tükröződött. A **zsidó** irodalom a zsidóságon **belül** nézte a zsidókérdést. Ez pedig nagy különbség. Ezért **kell** elismerni külön magyar-zsidó irodalmat, de viszont; ezért vezet félreértéshez **egy olyan magyar-zsidó** irodalomtörténet, amely a faji származást **vagy ha úgy tetszik, a lelki** alkatot veszi tekintetbe az irodalomban kifejezésre jutó társadalmi törekvések helyett.

Ujvári László

TOWNSEND DOKTOR. Alig **terjedt** el Amerikában a felismerés, hogy Roosevelt elnök nagyszabású **reformtervei** csütörtököt mondtak s az **amerikai** közéletben **máris újabb** megváltó **terv** hódít. Míg a munkás-ság: és a haladó értelmiség a tőkésrendszer ellentmondásaival magyarázza a prosperitás hazájára szakadt bajokat, **eddig** Roosevelt, a nemrégiben **meggyilkolt** Houey-Long, a népszerűségét fokozatosan veszítő Coughlin páter s Townsend doktor a jelenlegi rendszer fentartására ígérnek **csodaszereket**. Ez a magyarázata **hirtelen** feltűnésüknek, rövid tündöklésüknek és gyors bukásuknak.

Amerika előbb felsorolt **megmentői közül** ma kétségtelenül Townsend **uralja** a terepet. Követőinek számát 25 millióra teszik. (Rooseveltet 23 millió szavazattal választották **meg!**) 1935 áprilisában a washingtoni szenátus még 206 szavazattal 56 **ellenében** vetett el egy, a Townsend-féle **terv** szellemében készült törvényjavaslatot. Alig pár hónappal később azonban a Michigan államban lefolyt pótválasztás alkalmával a republikánus jelölt Townsend jelszavaival aratott győzelmet demokrata **ellenfele** fölött.

Townsend doktor **terve** igen egyszerű. Minden hatvan évnél idősebb **amerikai** polgár számára havi 200 dollár nyugdíj biztosítandó, azzal a kikötéssel, hogy ezt az összeget **minden** hó végéig tartozik maradéktalanul elkölteni. Ezeket a nyugdíjakat az állam az összes kereskedelmi és ipari ügyletekre egyenletesen **kivetett** 2 százalékos illetékből teremtené **elő**. — A **terv** méreteiről azonban csak akkor nyerünk tiszta képet, **ha** szemügyre vesszük a **terv hivei által** felhozott számadatokat.

Az 1930-as népszámlálás szerint az Egyesült Államok 122 millió főt kitevő lakosságának 8.5%-a **haladta** meg a hatvan **évet**. Townsend doktor eleinte kivétel nélkül minden aggasztánra ki akarta terjeszteni a **havi** 200 dollár nyugdíjat, de amikor a szenátusban homeroszi kacajjal fogadták azt az ötletet, hogy **az állam** ilyen nyugdíjat fizessen mondjuk John D. Rockefellernek, tervét odamódosította, hogy a nyugdíjban **csak** a vagyontalan s minden **keresetet** nélkülöző öregek részesedjenek,